

T A R İ H VESİKALARI

Sayı: 9

İlkteşrin 1942.

Cilt: II

MORA İHTİLÂLİ TARİHÇESİ VEYA PENAH EF. MECMUASI

[c. II. sayı: 8, sayfa 160 dan devam]

olmak üzere sefere gitmişleri ve münasib olanları tahrir edüb deftere kaydedüb nice nice kimseler sefere gitmemiş ve gidecek erbabdan olmayub kendü kendüyi yeniçeri etmiş bu makulelerini yazmayub ve reâyâ zümresinden yeniçeri olanları külliye ihrac ve nizamı için tâyin olunan zât-i mükerrrem tedkik ve teharri üzere tefettüş (teftiş) edüb münasib olanları yedlerinde olan esâmelerini ahz ve nizam-i cedide üzere muceddeden yedlerine esâmeler verile ve tevfir-i asker iktiza etdikde münasib olanları yazalar ve esâmeleri verile deftere kayd eyleyeler ve pişefesad [1] ve hazele ve eşkiya makulelerini yazmayub ve dâima san'at ile ihtimam oluna ki Âsitâne'de lüzümü kadar asker ola mâada asker taşralarda ola mahallerinde meks eyleyeler Asitâne'de lüzumundan ziyade asker bulunması münasib olmamak gerekdir tedricî ihtimam oluna hakîmâne o derecelere tenziline dikkat oluna zira envâ-i mahzuru olduğundan başka zahîre müzayakasına dahi derkâr ziyâdesini taklil ve taşralarda eyâlet ve sancağ kazalarında tevfir oluna hîn-i iktizada iktizası üzere istihdam olunur ve bir kimesne yeniçeri tahrir olundukda kasaba mıdır karye midir kal'a mıdır mevtine kadar âhar mahalle hicret eylemeye ol mahalde buluna ve nizâm-i mezbûre irâde-i aliyye teallûk buyurulur ise ibtida taşra kenâr olan yerlerden mübaşeret oluna ve dahi san'at ile mümkündür bir sancağda olan yeniçeriler bu nizamı ilân ve mahzarlarıyla Deraliyye'den niyâz etsünler niyaz edince niyâzlarına müsaade-i aliyye erzani buyurulur ve niyâz eylemeleriyçün erbab-i tedbirden birinin sevk ve tergibiyle sirâne (?) hakîmâne tariki bulunur ve bir sancağa nizam verilince âharı dahi talib olur tedricî ibtida fakat taşraya nizamına himmet oluna ibtida Mora İnebahtı Agriboz'a nizam ve tedricî sevk ve tergib ile taşrada birkaç sancağa nizam verilince sonra Âsitâne'de olanların dahi tariki bulunur ve vâfir mahalle böyle nizamı verilüb şuyu bulunca Ağanın ve ocağ-ı âmire ricalinin arzlarıyla evâmir-i aliyye sâdir buyurulur asker-i yeniçeriyân ind-i şâhânemde ve ocağ-ı âmire indinde kadimî muteber ve sadık kullarım olub ve itaatı ve (?) devlet-i aliyyemin itiyad etmişler idi ve içlerinde eşkiya ve pişefesad bulunmayub reâyâ ve berâyânın ırz ü mâl ve nefislerine kasd edenleri ve sefer-i hümâyûnumdan firar edenleri ve zabitlerine itaat etmeyenleri nâmus-i saltanat-i aliyyemi siyânet için ocağ-ı âmire ve yoldaşları kabul eylemeyüb o makuleleri ihrac ederler idi ve bir müddetden berü taşralarda vükelâ ve ağavâtın ihmallerinden naşi zümre-i yeniçeriyâna nâ ehil karışub muhtell-ün-nizâm olmağla sadık olan kullarım dahi aralığa gidüb bilinmez olmakla enzar-i aliyye-i şâhânem sadık kullarımdan diriğ olmak şâyân-ı tâcdârânem olmamakla serhaddât ve kasabâtta olan

[1] "Fesad-pişe,, de olabilir.

yenîçeri kullarının nizâmlarına irade-i aliyyem teallûk etmekle kadimî üzere zümerat-i yenîçeriyân olunub fîma-ba'd içlerinde pişe - fesad ve nâ-ehil zuhûr eder ise ocağca ve yoldaşca kabul olunmamak üzere ahidlerini havi hücec-i şer'iyyeye rabt ve bu minval üzere nizamları verildikde ilâ yevm-il-kiyam düstûr-ül amel tutula Ekser mahalde serdarlar sekban makulelerinden birer mikdar akça alub yenîçer ittihaz edüb böyle olan askerde lâbüd rabîta bulunmaz ve yenîçeriyân ve sair asâkir tarikince bir mahalle ağa olunca nimten ve potur giyeler ve gerek bu libâsları gerek kürk ve biniş biemaihim عمامة esvabları her bir sınıf askere çuka olsun (bir kelime okunamadı) olsun bir renge tahsis oluna âhar renkden libâs giymeyeler ve askerî olmayan renklerden giyerler ise cümle esvablarını bu renkden giymeyüb âhar renklerle mahlûten giyeler ve cemî'-i askerî tâifesinde esvablarından malûm olur ve her bir sınıf asker tarikince bir mahalle zabît ve ağa olunca nimten ve potur giyeler badehu çağşır giyeler ve çağşır dahi esvabı renginden ola ve Ağa-i yenîçeriyân - i dergâh-i âli hazretlerine varınca (ya kadar) ve her sınıf askerin ağaları dahi ol renkden ola esvabları itibar için (?) ve sefer olmadığı vakıtlarda askere talimdir ve itaat dahi iras eder Gâh - begâh her eyâlet ve sancağ askerlerinden birer mikdarını birer tarafa ve serhadlere tâyin alunalır ve tâyin olundukları mahalle (mahalde) altı mah meks eyleyeler ve sefer olmamak hasebiyle gidecekleri mahalden varacakları mahalle ne meta' raic ise götürüb kâr dahi ederler ve götürmelerini imâ olunma âdet [1]-olunca ve müddet-i kalîlede asâkirde azîm rabîta ve istihkâm olacağı zâhirdir ve hafi olmaya ki şimdi bir vilâyetden sefere tayin olunan yenîçeriyânı serdarlar ve serdengeçdiler götürür iki mah kadar vilâyetlerinde tabl çaldırub birer birer asker deyü bayraklara yazılanlar reâyâyâ etmedikleri kalmaz ve hilâl-i خلال rahda dahi tecavüz eyleyerek ordu-yi hümayûna vardıklarında tamâm olmamakla ücret ile âdemler tutub bir günde alay gösterüb (bir kelime okunamadı) olurlar ve ferdası günü çil yavrusu misillu dağılub avdet eylemeleriyle fîmâba'd nizam-i cedidden sonra sefere tayin olunacak askeri serdârlar ve serdengeçdiler götürmeyüb her vilâyetden askerleriyle ma'an sefere varub ve emr-i memuresine kıyam eylemek üzere her eyâlet ve sancağda yine içlerinden muayyen alûfeleriyle askere göre sersadlar (سرساد) [2] nâmiyle birkaç kimesne tahsis oluna ve herbiri bir bayrak götüre ve her bayrak askeri yüz yahud yüz yirmi nefer ola tetimmatiyle ve böyle nizam bulmuş asker seferden firar etmez ve idâre olunur ve sersadlar dâima ola ve her sefere vardıklarında cerice-i terakki (جرجة ترقى) verile ve böyle asker istihkâm üzere olacağından başka sersadlar dahi

[1] Bu kelime : metinde (iddet-عدت) şeklindedir.

[2] Türkçesi : Yüzbaşı.

zâbitleri şeklinde olmalarıyle vilâyetlerinde dahi itaat üzere olurlar ve asker böyle muayyen olunca bir âdem gider mahallelerinden ihrac eder şimdi ise turnacılar varub birine bayrak verür mezkûr dahi iki mah tabl çaldırub minnet ve niyâz ile birer birer yazılan asker gönülü (gönüllü) misillû olub iradetleriyle olmuş gibidir böyle asker ne iş görecektir ve nizam-i mezbûre irâde-i aliyye teallûk buyurulur ise ibtida-i emirde tahrir olunduğu üzere kenar yerleri san'at ile nizama bend ba'dehû cümle taşranın nizamına murad olundukda evâmir-i aliyye ve tahrirât ile olmaz zira nizam noksan olacağından başka Âsitâne'de bazı sebeb ile gaile çoğalub ve sahib-i devlet ve kesir-ül merhamet efendimiz hazretlerine varınca leyl ü nehar tevaggul-ile ancak umur-i Âsitâne idare olunur bahusus an asıl bir bina emîni tahsisine gaflet olunub bir kimesne hâne bina edeceği vakit binnefsihi (binnefs) bina emîni mahalline varub hâne bina edecek kimesnenin bin zir'a (zira') yeri olduğu halde iki yüz elli zir'asında bina oluna ve yedi yüz elli zir'ası havlu yahud bağçe ola ve bu nizâm ziyâdesiyle düstûr-ül-amel tutulmalı idi ve kemaliyle ihtimam olunacak bir madde idi ve dahi Üsküdar ve Galata ve mahallât-i sâirede hudud vaz'olunmalı idi hududdan haric kimesne bina yapmayub zira taşralar heman benî-âdemden hâli kalmış gibidir ve bu hususda menâfi-i bîşûmar olduğuna iştibah değildir evvelâ hava iyi olurdu sâniyen emraz-i mütenevvia olmazdı salisen kesret-i nüfûs zarar ü mahzuru müstelzimdir rabian kesret-i zehâire ihtiyac kalmazdı ve mübayaa tekellüfü olmazdı nice fukara olub ziraat nedir bilmez erbab-i sanayiden hinta iştira edüb mubayaaya verür hâmisen hudûs-i fitne olmazdı sadisen bina olacak yer olmamakla taşradan zîservet malını siyânet için ve fukara teklif-i aczinden hicret edüb Âsitâneye gelmezlerdi sabian ihrak (harik olacak) dahi olmazdı hülâsa bir iş idi ki menafii lâyüad olub vaktiyle eğerçi nizâmına himmet buyurulmadı inâyet-i Hak ile Devlet-i Aliyyenin bir vaktinde himmet olunub tariki bulunsa azîm işdir ihrak vaki oldukca büyüt-i Âsitâne vakıdır veya mahlûl kaldıkca vakıfdan birine verildikde bu şurût ile verile yerin rub'unda bina ola maâda havlu ve bağçe ve umûr-i mezbûre tayin kılınan kimesne kayd-i hayât ile tayin olunmalu taşralarda nice nice cennet-âsâ yerler vardır ki karîb-ül-ahdde Selânik misillû birer vilâyet olur fakat gümrüklerinden mal-i vâfire (?) hasıl olurdu öğle kadimî kal'ası dahi var imiş ve limanı dahi iyi Edirne iskelesi olurdu ve (bir kelime okunamadı) iki saat mesafede bir nehr-i kebir olub deryaya cereyan etdiği mahalde bir şehir inşasıyçün ehl-i islâmdan ve ehl-i zimmetden varub sakin olanlar tekâlûf-i şâkkeden [1] muaflardır deyü etrafa ve Âsitâneye ilân

[1] Tekâlîf-i şakke olacak.

olunsa mümkün idi ve böyle nice nice yerler vardır ki cümlesi cesîm medîneler olub meta' imâl ve nesc edüb mîrîye dahi irad-i cedide olacağı zâhîrdir ve İnebahti muhafızları İnebahti'de ikamet edüb yeri sengistân olmağla hem vâli hem ehali azîm sıklet - keşide olurlar kurbünde sekiz saat mesafede Karle ili (Karheli) sancağı kazalarından olub bir müddetden beru Agriboz'a ilhakdır ilhak-i mezbûr devlet umûriyçün değıldir binenâleyh sancağ-i mezbûru Agriboz'dan ref' ve İnebahti ile iki sancağ bir valilik ola ve İnebahti voyvodalık olunca mütesellim ikamet edüb ve İnebahti'ya karib Misolonk kasabası olub zirde leb-i deryâda ve deryası iki buçuk saat Kadar sığ yerler olub ve sığ olarak bir cedvel ayrılıb yedi saat kadar Karle ili tarafına gider içinde bir ada olub kasabası vardır ve mahall-i mezbûr nevammâ Venedik şehrine benzer seferden evvel Misolonk reâyâsının yüz kadar sefineleri olub şimdi kırk elli kadar navluncu sefineleri vardır Misolonk kasabasında bir kal'a bina olunsa ve vali mahall-i mezbûrde ikamet itse azîm bir iş olurdu ve büyük bir vilâyet olurdu reca'nâ ilâ sadadina رجعتنا الى صدادنا (صددنا) bâlâda tahrir olunduğu üzere asker nizamı Âsitâne-i aliyyeden evâmîr-i aliyyeleriyle gereğince (aynen) imkânı olmayub her eyâlet ve sancağda nizam-ı mezbûr için Eflâtûn mânendi bir vezîr-i vakur-ı kâr-dan dânyâ-i enva-i fûnûn âkîbet-endiş zât-i pâki zulm ü tama' ve irtikâbden âri ve umûr-i âtiyeyi kabl-el-vuku fark ü temyizine muktedir erbab-i basiret ve ocağ-i âmire ricalinden muteber bir ağa ve kifâyet mikdarı küttâb tayin olunalar ve mahalline varub her eyalet ve sancağı nizam-i mezbûre rabt etdikce defteri ve suret-i nizamı havi cerideyi Deraliyye'ye irsâl ve defterin birisini Ağa kapusunda ve birisi binefsihi nezd-i hazret-i tâcdârîde hizf oluna ve zümre-i mezbûreden biri vefat etdikde yerine evlâdı yahud âharı vaz' olunmak iktiza etdikde vefât edenleri eyâlet yahud sancak ağası yahud bir kal'a ağası der'akab Ağakapusuna bildire ve Ağakapusunda zabt oluna ve altı ayda bir isim (ve) resimleriyle vefat edenleri veya bir sebep ile ihrac olanları huzûr-i humâyuna ceridesiyle arz oluna ve nezd-i hazret-i tâcdârîde mahfuz olan defterden isimleri hak ve yine ol eyâlet ve sancakdan cümle ihtiyar ve sersadler ve zabitleri marifetleriyle memduh kimesneleri intihab ve Deraliyye'ye arz edeler badehu fermân-i âli ve ağa mektubu sâdır oldukdan sonra yerlerine kayd eyleyeler ve nezd-i hazret-i tâcdârîde ve Ağakapusunda olan defatire kayd eyleyeler ve esameleri yedlerine verile ve asâkir-i mezbûre ber minval-i muharrer nizama bend oldukda murad olunsa her yüz ve bin neferine Başağlar dahi tertib olunur ve madâm bir devletin askerleri bu mertebe tekayyüd olunmaz ise ol devletin bir askeri olmamış olur ve devletlerin fakat üç işi vardır biri siyanet-i

hazîne ve biri refâhiyet-i reâyâ ve berâyâ ve biri nizam ve rabita-i asker Umur-i sâire yok menzilesidir binaenaleyh ve kis (كس) alâ hâzâ yalnız yeniçeriyâna olmaya Tobçiyân ve cebeciyân hülâsa cümle askerî bu minvâl üzere nizâma bend ve eyâlet ve sancağlarda zabitleriyle ve defterleriyle yeniçeriyân misillü zabt oluna ve mevacicleri dahi mahallerine gide ve tobçılar ve humbaracılar (kumbaracılar) her eyâlet ve sancakdan her sene bir kaç âdem Âsitâne-i aliyye'ye varub talim ederler ve âvdetlerinde vali ve ağaları huzurlarında mâadalarına dahi talim eyliyeler ve esâmenin bir akçası meta' misillü sekizer onar guraşa fûruht olunur bu makule şey için devletlere ihmal ve ruhsat ve gaflet gayet şeyndir ve hezâr mahzuru müstelzimidir ve o devletin bir askeri olmamış olur bâ husus niçe âdemler vardır ki yüz ve üç yüz ve dahi ziyâde akça yevmiye iştirâ edüb her mevacicbde mal-i vafire telef olur binaenaleyh tedbir-i haseneleriyle ocağ-i Âmire ricalinin ittifaklarıyla ibtida-i emirde fimâba'd esâme fûruht olunmamak üzere men' ve bu men'inden sonra bu makuleler vefat etdikce esâmeleri verilmeyüb hazînedeki kala ve asker iktiza edüb esâme verilmek iktiza eder ise nizam-i cedide üzere intihab oluna badehû potur giyeler badehû esâmesi verilecek kimesne bu kıyafetiyle ağa ve ortası ihtiyarları göreler ve kul kethüdâsı ve ocağ-i Âmire ricâli dahi göreler ve bir eyü dua oluna nizamın ve tavr ü tarz-i yeniçeriyânın bir kılı bozulmasına ve adem-i itaatı itiyad edene la'net olsun deyü cümlesi la'net edeler ve her ortanın ne mikdar neferatı var ise malûmleri olmak için Ağakapusunda olduğu gibi her ortada dahi defter ola ve vefât ve ihracları anlar dahi zabt edüb yerlerine vaz' olanları kayd eyleyeler ve her ortanın ihtiyarlarını celb ve cezb için birer mikdar şey ile celb olunub ve bâlâd tahrir olunduğu her sınıf askere kalyonciyâna varınca (ya kadar) nizamları verilüb ve her bir sınıfın esvablarını birer renk çukaya tahsis oluna ve al çuka şafaklı (شافقلى) renk olmağla tobçılara (topçulara) tahsis oluna endâhte-i tob için âmâde olduklarından ve düşman görünce her ne denlû selâbetlû olur ise dahi sada-i tob mehib olmakla lâbüd bahr-i havfe müstağrak olunur ve askerî tâifesi her ne sınıfdan olur ise zâbit oluncaya kadar potur giyeler ve nizam-i mezbûre (mezburu olacak) hâvi istilâhatdan âri âmmenin malûmu olmak için bir kitab yazıla ve basma hattıyla tevfir oluna ve her tarafa neşroluna (ki) ednâ ve âlânın şurût-i nizâm malûmları ola ana göre amel ve hareket eyleyeler frengistanda فويطة [1] tabir olunur basma hattıyla havâdis-nâmeler çıkması mücerred avam-i nâsı terbiye ve ikaz içündür avam-i nası böyle mel'abelerle (?) terbiye eder-

[1] "Feuilleton,, olacak.

lêr ve Ağakapusu ahz ü itâ mahallî degildir Padişâhın vazifeli kullarının askerî ağası demektir binealeyh ocağ-i âmirede sarrafı def' ve o makule sarrafın hiç lüzumu yokdur hasaretden ve hiyleden gayri bâ-husûs cins-i yehûdiyân âyinlerince âhar millete hiyânet etmek sevab itikad ederler Ağakapusunda hizmetlerinde olmak için ednâdan birini istihdam etsünler beşart-i ân ki serhad ağalarına karz akça vermeyüb ve mevacib havâlâtına ve sebab-i tahrirlere ve çuka ve astarlarına fimâba'd karışmaya ve sebab-i tahrirler ve çuka ve astar umûrları ocağ-i âmire ricâ-linden erbabı tayin oluna ve böyle olunca idâre olunmaz denür ise bir senede işler tarikine girer ve şimdiki halde serhadler ağalarını irad edüb serhad ağası olunca ribh ağer-rihb ile ve yine giriftâr etdirüb mevâcib-i serhad çıkdıkda alacağı kadar akçayı alur fukaranın alüfe-lerine küllî hasaretdir ve ağalar akça vermeyince şimdiki gibi serhadler ağası kalmaz lâbüd ağa tayin olunur bu dolab bozulunca beher hâl işler dahi suret-i heseneye tahvil eder Askerî tâifelerinden pâye ve serhad ve sair gûne ubûdiyet ile tayin olunca beher hâl teşviş ve nizâm-sizlik olur Asker-i padişâhîye lafz-i pâre denmemeli denür ise muhtell-ün-nizâm olur ve o askere asker denmez ve aleyh-it-tevfik.

Ahval-i sipahiyân-i eşkinci

Kâş ki an asıl timar bulunmayub esamelü bir asker olsa süvariyan nâmiyle timârlardan lâyüad akça hasıl olurdu ve o askere muadil dört kat ziyâde asker tertib olunurdu Ancak kadimî bulunmağla binaanaleyh nizamları lâzime-i haldendir zîrâ gayet muhtell-ün-nizâm olub zâbitleri olacak Alaybeyleri iki üç ayda bir azl olunub akça kuyvetiyle esâfil-i nâsdan ve erâzilden kimesneler Alaybeyi olub ve sancakları ve timârları telvis eylediklerinden başka bu makule beylere sipâhiyân itaat eylemeyüb ve üç ayda bir azl ü nasb olan zâbite asker nice itaat ider Tedricî sipâhiyân dahi perde-i edebi ref' ve umûr-i mühimmeyi mel'abe yerine koyub mahallinde adem-i itaat ile kabih işleri zuhûr idegelüb hilâf arzlar ile Devlet-i Aliyye'yi dahi taciz iderler Bu takdirce her sancakda olacak Alaybeyi âhar sancağ ehâlisinden olmaya Bey olacak kimesne ol sancağ ehâlisinden ola ve her sancakda ziamet sahibleri bulunur ziameti büyük bir zaim ve dahi (daha) alâ olmak için ziametine imkânı bulunur ise şey zam oluna ve alaybeylik ol kimesneye verile ve ziameti alaybeyliğine meşrût ola madamki hilâf-i şer'-i şerif ve mügayir-i kanun-i münif hareketi olmaz kayd-i hayât ile virile ve bir sancakda ziamet bulunur ve mutasarrıfı tedricî Asitâne-i Aliyye'de yahud diyâr-i sâirede ikamet etmişdir Alaybeyi olmak için iyâliyle sancağına nakl

oluna Muhalefet ider ise ziameti âhare tevcih ve bu gûne ağır ziamet ile olan mîralay servet sahibi olunca sipahîlerin kahvesesine muhtac olmaz muhteşem bir Ağa olur hâl dahi gayri olur ve her sancakda nice nice timâr ve ziamet sahibleri vardır ki gaflet ile Âsitâne'de ikamet itmişlerdir şayan değildir ve bazıları taşradan haseki olub ve sefere gitmemek için başka dirliklere girerler bu makulelere kibardan olur ise hatır bertaraf zecr oluna ve sancağına varub ikamet eyleye ve gitmez ise âhara ya tevcih yahud kasr-i yed eyleye Timârını ve bu makule iş için gitmemesine şefaât niyâzına cesâret iden zevat din ve devlete sadakat itmemiş olur ve Rumeli'de ve gerek diyâr-i sâire ve deryâ kalemini dahi teftiş ve nizama bend ve Rumeli sipâhîleri on iki bin iken sefere aşanlar altı bine baliğ olmaz Bundan başka bazıları akçalarıyla ve bazıları sâdedilân şefaâtleriyle mutasarrıf oldukları ziâmet ve timâra âhardan timar alub ilhak iderler akçası on guruşa bey' olunan esâme misillü bir işdir ne mertebe sû-i tedbirdir Gûyâ bu askerler bir def'ade bu memleketler feth olundukda lâzım imiş ve fimâba'd lüzûmu yokdur İşler tılasım (tılsım olacak) ile idare olunacaktır deyü bir askerde rabıta kalmadı ve sipâhiyân dahi Devlet-i Aliyye'nin bir askeridir berminvâl i muharrer nizâmları verildikde bir mahalle tayin olunub emr-i memûrelerine kıyam ba'dehû ruhsat ile avdet eylemeleri icab ider iken rüesâ-i asker-i esâfil alaybeyleri vesâtatiyle izin akçası namiyle vâfir akçalarını alub ruhsat virmeleriyle bir mahalle tayin olunduklarında Devlet-i Aliyye'nin hidmeti için değildir yine maksad akçadır deyüb giderler ve askerî tâifesinden vükelâ ve rüesâ-i asker akça alınca işler rezâlete varur ve inhizam ve perişanlık olur ve cemî'i devletlerin beyinlerinde mezmûm ve kabih bir işdir.

[1] سپاهی که خوش دل نباشد ز شاه حدود ولایت ندارد نگاه

fehvasınca tenfir-i kulûb-i askere bâis olur bir kabih iş olmağla fimâba'd rüesâ-i asker izin ve sâir behâne ile akça almamak üzere ve mîralay ve sipâhiyândan dahi akça viür içlerinde bulunur ise timarı ref' ve mîralayı azl ve ziametleri ref' olunacağından başka âhar dahi muamele olunur deyü hatt-ı şerif ile men' ve tehdid oluna ve devamına himmet oluna ve askerî tâifesine zir-i dest-i zabitânda olmak için balâda tahrir olduğu üzere firenkler mel'abeler ile askerlerini *ağlâl- bend-i* itaat itdirürler hîn-i iktizada hareket-i nâhemvâra tesaddi etmezler ve hareket-i nâbercâ nedir hatarlarına (hatırlarına) hutûr itmemek için dâimâ birer mel'abeler ile meşgul olmakdan hali kalmazlar iken bizler ise sipâhilerin hatarlarına (hatırlarına) gelmiyecek hareket-i nâhemvârı

[1] Türkçesi : Padişah'tan hoşnud olmayan bir asker sınırı gözetmez.

biz delâlet idüb irâet-i tarik ideriz Bir mahalle tayin olunduklarında vükelâ akça alub izin virmeleriyle tedrici hâlet-i mezbûra tabiat طبع (?) olub asker dahi tehaşşüdü mel'abe yerine koyub bir iş görülmez ve her sipahi sancağında mevcut bulunmak için fimâba'd biri timarını veya ziametini âhara kasr-i yed ile virdikde yahud mahlûl kaldıkda alacak âdem âhar sancakda ise ibtida âliyle (âilesiyle, iyâliyle) sancağına varub ikamat eyleye bâdehu verile bundan menafi-i bîşumar derkârdır ve mümkün ise âhar sancakda ikamet idenleri dahi bâferman-i âli ayâl-leriyle sancağına varub ikamet eyleyeler ve Âsitâne'de olan erbab-i timar ve ziamet rikâb-i kamer-tâb-i hazret-i tâcdârîyçün tahsis kılınan gediklüyândan başkaları mutlak iyalleriyle kalkub timârları ve ziametleri olan sancaklarına varub sâkin olalar ve üç mah mehil virile ve muhalefet idenleri zecr ve evvela sancağ ahalilerinin birine kasr-i yed itdireler kalem yoklanub ferd-i vahid eşkinci ve deryâ kaleminden kalmayub sancaklarına varub sakin olalar ve bu şurûtların devamıyçün hilâfiyle hareket eden zevât ol devletin devamını istememiş olur ve fimâba'd timâr alub timârına ve ziâmetine bir kimesne ilhak eylemeye ve ölmüşleri dahi tevfir-i asker için tenzil ve müceddeden âhar birer kimesneye timâr olarak virile ve bu vech üzere Beyler ziâmet sahibi ölünce birisi sebt-i timârı alıkomayub bu makule timarlar dahi birer kimesneye virile ve ihtimam oluna kaydleri ne kadar ise cümlesi dola ve sancaklarında sâkin olalar ve pey-der-pey teftiş oluna Sancaklarında iyâllerile sâkin oldukları halde keşf oluna ve sancağ kadıları ilâmlar ile ve ahâli mahzarlar ile ve defterler ile isim ve resimler ile Deraliyye'ye ifade eyleyeler ve Beyler dahi defter göndereler bu müddetden berü timâr ve ziâmetlere Arnabud zümreleri haris olub alurlar mani değildir alsunlar ancak iyâllerile timârları olan sancaklara varub sâkin olmadan bir kimesne timâr ve ziâmet almıya ve sancağında iyâllerile sâkindir deyü birine timar virildikde Beyler arzlarında kayd eyleyeler ve nizamına irâde-i aliyye tallûk buyuru lur ise şimdîye kadar Bey olanların birisi Bey olıya zira telvisliği (تلویضی) tabiat (طبع) itmişlerdir Ve aleyh-it tevfiik.

Ahvâl-i sipâhiyân ve kalyonciyân-i deryâ

Deryâ sipâhileri dahi şöhet üzere bir asker olub bunların dahi bâlâda tahrir olunduğı üzere nizamlarına himmet buyurula ve bunlar bedel virüb bir hizmete (hizmette) bulunmazlar Benî - âdemden biri mâhiye üçer gurus bir hizmetkâr tuta Ba'dehu hizmetin bedeli bana mâhiye birer gurus vir ve hizmetin bana lâzımdır heman bedel-i sipâhiyan-i deryâ

bundan farkı yokdur ve deryâ sipâhileri buldukları mahâllerde karada muhafazaya hiç lüzûmları yokdur Binaenaleyh deryâ kaleminde ne mikdâr erbâb-i tîmâr ve züamâ var ise Mora Kıbrıs Rados ve sâir ada olanlardan başka Karleeli (Karheli) İnebahtı Agribos sancakları misillü sevâhilde olan bil-cümle deryâ kaleminin sipâhilerinin bedelleri ref' oluna ve donanmâ-i hümâyûna ba'zıları tobci (topçu) ve ba'zıları kalyoncu ta'yin olunalar ve bir iki sene zarfında fenn-i deryâi (deryayı) tahsil edecekleri zâhirdir ve bedelleri ref' olunmağla hasâret-i mîrî olmamak gerekdir Zirâ sipahilerin yerine kalyonciyâna virilen alûfe mîrîye kalur ve böyle muayyen dâimî asker donanma-yı hümâyûnda bulunmağla sefer zuhûrunda küffar donamalarıyla bimehbâ (bîmuhâbâ) ceng itmeğe kudret hasir olacağı numâyândır İrade-i aliyye teallûk buyurulur ise dahi Mora' da Mayna'nın fethine ve nizâmına himmet buyurulur ve bir münasib mahallinde limanlı bir metîn kal'a bina olunur Masarifi ve askerî vezâifi içinden çıkar ve mîrimîrândan birine mansib virilür ve kendüsine dört karavele [1] ve iki çekdiri ve iki firkate virilür Askerî ba'zan başka ve ba'zan semtlerinde olan Agriboz İnebahtı ve Karleeli sancakları sipâhileri ta'yin olunur şitâda deryâ muhafazasına ve sayfa Kapudâne Paşa maiyetine gider mumâileyh mîrimîrânın hayvanâtı olmamağla Mayna ve Mora kazalarından birer mikdar hazariye ta'yin olunur ve geçinür ve çekdiri olmaz ise fi zamânina في زماننا çekdiri yerine kırlangıç ta'bir olundandan virilür ve kezâlik Resmo yahud ol havâlîde münasib bir odada bir kal'acık bina olunur ve yine bir mîrimîrâna virilür ve ona dahi dört karvelle ve iki çekdiri ve iki firkate virile ve askerî Mayna misillü ta'yin şitâda deryâ muhafazasına tevaggul ve sayfa kapudan Paşa maiyetine gider ve kezâlik Kıbrıs mîrîlûdür dinür ise nizâm tariki vardır kimesneye zulm olmayarak nizâmı virilür ve mîrîye dahi fazla irâd derkâr ve bu suret ile müceddeden îmâr olur bir mîrimîrana virilür Askerleri öbürleri misillü tayin olunur Şitâda deryâ muhafazasına ve sayfa Kapudan Paşa maiyetine tevaggul ider ve bu sûretler fenn-i deryâi (deryâyı) herkes kemaliyle tahsil edecek gayet ahsen bir hâletdir deryâ husûsuna gayet kuvvetdir ve Devlet-i Aliyye'nin bu sûret hem şânından ve hem böyle nizâm bulunmak vâcibedir ve ayakda bu kadar sefâin mütemâdi olunca ne mertebe mehâbetdir ve etrâfda olan halkın fenn-i deryâi (deryâyı) ele getürmeğe bir ahsen hâletdir ve Asitâne-i Aliyye'de mahsûsen kalyonciyân Ağası ta'yin olunub tersane-i Âmirede ikamet eylemek üzere ve kalyonciyân Efendisi ta'yin oluna ve donanmâ-i hümâyûn askerî tobciyân olsun kalyonciyân olsun sipâhiyândan olsun başkalarından olsun Asitâne'de olanları ve taşrada olanları defterlerinde kayd idüb ve sipâhiyan çokdur Âsitâde'de

[1] Caravelle: Osmanlı devrinde kullanılan büyük Türk harp gemilerine verilen ad.

olan donanmâ-i hümâyûna dahi ta'yin oluna ve sipâhîlerden başka olan kalyonciyânın vefat itdikde veya bir sebep ile ihrac olundukda ve âharı vaz' olunmak iktiza eyledikde yeniçeriyân misillü bir defteri kalyonciyân Ağasında ve bir cerîdesi bin-nefsihi (binefsihi) nezd-i hazret-i tâcdârîde ola itibar için taraf-i cihânbanîden cümle askerî taîfesine böyle itibar olunca asker behemehal eyü ve hiylesiz olur Hiyle olacak yer kalmaz ve sarây-i hümâyûnda askerî taifesinin defâtiri muhafaza ve kitâbet için bir münasib mahalde kifayet mikdarı küttab olmak iktiza ider Bir devlet mâdâm ki askerî taifesine bu rütbe ihtimâm itmez heman askeri yok gibidir ve sipâhiyândan başka alûfe-i kalyonciyân sefere vardıklarında şu mikdar ve gitmediklerinde şu mikdar virile deyü muayyen mikdarını ta'yin ve yedlerine esâme virilüb rabitaya bend ve nizâm-i Kalyonciyân dahi muteber tutula ve dümenci ve yelkenci ye sair hüddam-i donanmâ alûfeleri muayyen ola ve cümlesi Kalyonciyân Ağasının defterinde ve nezd-i hazret-i tâcdârîde olan defterde mukayyed olalar ve hafî olmaya ki deryâ cengi kara cengine benzemez heman top cenginden ibaretidir ve sefinei (sefineyi) kullanmaktır ve dâimâ ta'lim üzere olalar ve deryâ cengi eşedd olmağla kalyonciyânın (bir kelime okunamadı) ve sâir ba'zı hususlarına müsaade olunmak elzemdir ve bu vech üzere nizâmına himmet buyurulmakla donanmâ - i hümâyûn Asitâne'de çıkdıkda ırgad makuleleri kalyoncu deyü yazub getürmezler ve alûfe-i kalyonciyân bîhûde telef olmaz ve sefinelere noksan asker konmaz Zira donanma askeri muayyen olmuş olur hiyle sıkmaz (sığmaz) Ancak şimdi olduğu üzere olunca kusur lâyuad olub ve nice nice fena şeyler zuhûr itmişdir ve donanma askerinde kesret-i tobciyana ve talimlerine ihtimam oluna ve sefinei (sefineyi) kulanacak (kullanacak) asker dahi tâ'limli olmasına dikkat ve kapudanlardan kapudan olmak için veya bir mahalle ta'yin olunmaları için akça alınmaya Erbab-i cihâddan olan askere cemî-i zamânda böyle kapu açmayub zirâ hiç bir iş nizâmında kalmaz ve akçalarıyla azl ü nasb olmak devletlere bundan fena şeyler olmaz Zira husamâsına bu askerler ile galib olacaktır Askerin hâli böyle olunca o devlet (için) sefer itmek hatâdır Hasmına şey (شيء)? virüb iskât itmek evlâdır Ancak bu dahi iş değıldir Zirâ husamâ o devletin bu hâline vakıf olur (üç kelime okunamamıştır) ahvaline döner ve berminal-i muharrer donanmaya böyle nizâm virilince husamâ ile ceng itmeğe kudret olur Zirâ devletler böyle nizâmsizlikden (nizamsızlıktan) maâz-Allâh zevallerine bâis olacak habîs işlerdir ve deryâ cengi fakat sefinei (sefineyi) kulanmak (kullanmak) ve tob cengine münhasır olmağla sefineye girecek asker mübtedi ve ırgad makulelerinden olunca firenk donanmâları ile mukavemet emr-i baîd rezaleti ve inhizâmı münticidir ve

deryâ nizâmı dahi irâde-i aliyye teallûk buyurulur ise usret yokdur ve donanma-i hümâyûn böyle nizâmlu olunca nasârâ donanmalarından birkaç kat a'lâ kuvvet peydâ ideceğine istibah yokdur ve deryâ sipâhîleri adalardan mâadâ ne mikdar sipâhiyân ve zuamâ var ise birisi kalmamak üzere cümlesini donanmâ-i hümâyûna asker ta'yin oluna ve donanmâ-i hümâyûna gaayet-ül-gaaye kuvvetdir ve Mayna ve Girid havâlisinde zikr olunduğu üzere münasib bir ada ve Kıbrıs tahrir olunduğu üzere nizâmları virilür ise bir kaç sene içinde fenn-i deryâda mâhirlere zuhûr ider ki Bahr-i muhît kendülerine bir göl gelmez ve bu suret ile deryâyâ dahi fil-cümle nizâm verilmiş olur ve sair hurde nizâmları vardır Vaktiyle lâbüd erbabı bulur Ve aleyh-it-tevfik ve illâ şimdi olduğu gibi mukaddemâ bilâ ceng kapudânei (kapudaneyi) Malta'ya haydudların götürdüğü ve sair böyle rezâletler nestaizü billâh نستعید بالله bizler dünyada insan miyüz ve gayret ve hamiyetiniz var da'vâsını itmek ayıbdır Nasârâ sefâni Bahr-i muhîti Marmara engini kadar saymaz iken biz ise liman içinde iadre idemeyüb ve kara ve deryâ askeri akça ile âdem tutub göndermeyeler bin-nefsihi (binefsihi) kendüleri gideler Meğer hasta ya alil ise ve illâ bir dürlü afv olunmaya ve kayonciyânın dahi libâslarını bir renk çukaya tahsis oluna ve kapudanlarına varınca anlar dahi potur giyeler ve tobcıları kara misillü al çuha giyeler Erbab-i devlet olanlar leyl ü nehâr hazm (حزم) ü ihtiyata riâyet eylemeleri vacibdir Düşmenden bir dürlü emîn olmak câyiz (câiz) değildir ve bi-hamd-illâhi teâlâ بحمدالله تعالی Devlet-i Aliyyenin vus'at-i memâlik hasebiyle idâresinde sühûlet vardır ve her husus hükmünce nizâma bend olmadığından işlerimiz galibâne olmamağla firenklerden hicab ider olduk Erbab-i hamiyete göre bir dürlü tehammül olunacak derd değildir Selefde İskender ve Cemşide ve Dârâ ve sair Devlet-i Aliyyeye nisbet ile birer hanları kadar idi Düvel-i nasârânın kuvvetleri Devlet-i Aliyye nisbet ile hiçden hiçdir Âkibet-endiş olmalarıyla karada ve deryâda bîmehbâ (bîmuhâbâ) cengleri ve hâffe-i aktarı kabza-i teshîre götürür gibi oldukları zâhirdir Devlet-i Aliyyenin murâd-i aliyyesi olsa nasârâdan bir kat a'lâ nizâm virebilür Ednâ işâret ve murâd ile bâhusûs düvel-i nasârânın memleketlerine deryâ bir ya iki mahallinde peyveste olub Memâlik-i Mahruse ise Kördös körfezi bir cânibini Mora ve bir canibini Rûmili Bosna'ya varınca sevâhilinde Dobro ve İsklavon ve Prevza ve Vonice ve Ayamavra memleketlerinden gayrı sevâhil ehl-i islâmın olub yine Mora'nın öbür cânibi Mayna ve Atina ve Agriboz Asitâne-i Aliyyeye varınca Rum ili sevâhili ve Asitânedeki Anadolu tarafı Mısır'a varınca cümle sevâhil ehl-i islâmın olub Karadeniz kezâlik Bahr-i Sefîd adaları deryâdan karaya ve karadan deryâyâ imdad için suhûlet derkâr yabancı donanma gelse havlumuz içine gelmiş gibidir Kaydını

heman taş ile görmek mümkün iken ve kezâlik kara askerimiz küffâr memleketleri içine girince lâbüd basîret üzere olmak vâcibdir ve illâ Moskolu bizim yerlerimize kadem nihâde idüb Tuna'yı ubûr ve kendü yerlerimize gelmekle takrib-i karabîn hamd ü sena itmelü idi Ziyafet-ullah ضیافت الله diyüb ve kırk tarafdân zenbûrvâr üzerine hücum itmelü cevanib-i erbaasını alub mürûr u ubûrunu ve zahîresini kat' ve şikâr avlar gibi kaydını görmek lâzım iken vaktında esbabda küllî kusur olub hâb-ı gaflet ile âlûde olduğumuzdan gâur (gâvur) gelür yakar yıkar ve gider Sonra bunun tedbiri nedir dîmenin manâsı yokdur Balâda tahrir olunduğu üzere Mora ihtilalinde Moskolu Mora karasına çıkub bir tüfenk endâhte itmek mümkün iken tekâsül-i vali bu mertebe bednâmlığa sebep olub avâm-i nâs dahi bunu sû-i tedbirden olduğunu bilmez düşmenin kuvvetine haml ile askere elivirür nice nice bihûde böyle inhizamlara bu hâletler bâis olmuşdur Allah-u tealâ cümlemizi gafletten îkaz eyleye âmin

علم الله تعالى وكفى به شهيدا

temâm evsâf-i hamîdesini yazmak için bidâam (بضاعه) yokdur ancak cümle içinde güneş gibi zâhirdir Gayret ve hamîyetleri hârik-i âdi kadar olub merhametlü veliyy-ün-niam kesîr-ül-kerem Gazi Hasan Paşa Efendimiz Hazretleri zâhir ü bâtını ma'mur gazâ ve cihâdını melâik tahsin idecek mertebede olub Devlet-i Aliyye'ye ve donanmâ-i hümâyûna olan hizmet ve gayret ve hamîyet-i hidîvâneleri inkâra mecâl yokdur Cenâb-i Hak vücûd-i şeriflerin hatasız idüb tûl-i ömürler îhsan ve cemî'-i dâverânelerinde tevfiik-i aliyyesini bedrika-i refik eyleye âmin.

Evsaf-i Arnabûdan

Delvina sancağından Albanya memleketlerinin nihayetine varınca her ne mikdar Arnabûd bilâdı var ise pişe-fesâd olub tecemmu' ve memleket gaaret itmezler gaaret ve şekavet ancak Delvina ve Avlonya bu iki sancağ ahâlilerine mahsusdur ve Avlonya eşeddîr Delvina'da nev'anmâ sühûlet vardır Mâadâ Arnabudluk böyle değildir ve bu iki sancaklar Osmanlı bilâdlarına muttasıl olmayub fasıla olmağla bu gûne gaaretde tasaddi eylediklerine külliyyen takassurât (taksirat olacak) kendülerine virilmez Dört yüzden mütecâviz seneden berü nizâmlarına himmet olunmadı Heman her birisi başlu başına başı boş makuleleri gibi olub nufûs-i kesîre dahi olub yerleri bîhasir olmağla gaaret ve hareket-i nâhemvâra tasaddi itmeğe mecbûr olurlar Bâhusus nizâmlarına murad olunmadığından vahşi ve terbiyesiz bir kavm olub memâlik-i mahrûsaya gidüb gel-

mezler ve ticâret ve san'at nedir bilmezler Heman civâr ve etrâflarında dolaşub ve içlerinde birisi kasab ve bakkal ve hataz ve bir san'at vilâyetlerinde işlese mezmûmdur Gayrilerin kız virüb kız almazlar Hırsızlığe varub müsta'mel neâl (na'l) ve miñ serika itmeleri mezmûm değildir San'at ve ticâret mezmûmdur Böyle bir kavm olub ancak vilâyetlerinde han olmaz Bir müsâfir hilâl-i (خلال) râhda kazâ-zede olmayub vilâyet veya bir köye vardıkda her ne denlü bir fakire müzûlitse haremîni civârına nakl ve beherhâl müsâfiri kabul ider Kara Muradlı ta'bir olunan kaabilede (kabile olacak) Salih Bey nâmında kimesne hânesinde müteaddid konaklar ve furunları olub mürûr ve ubûr müzûl ider it'am ider Arnabud paşaları vardıkça müzûl ve kisesinden it'am ider söz sahibi gaayet âkıl türkî lisan bilmez umûr-i tedbirine muktedir Kurd Paşaya îânet itmekle miknet peyda eyledi ve Mora seferinde asker idâre ider erbâbdan olmağla gitmesini vâfir asker teşvik idüb emr-i âli yokdur bilâ emir gitmem deyüb ve gitmedi ve sair böyle arnabudluğun eyü halleri vardır ve ehl-i ırz vazifeleriyle mukayyed çokdur, Ancak şekavet-pişeler galib olmalarıyle nizamsız olduklarından ve memâlik-i mahrusa ile adem-i ülfet ve ünsiyetden vahşiler olub adâb ü erkândan bîbehre bir kavm olmağla nizamlarına irâde-i aliyeye tealluk buyurulur ise mümkündür. Delvina dört bin piyâdegân nefer tahrir olunub yedlerine tezkireler verilüb ve ol sancakda ikamet eylemek üzere büyük bir zeamet sahibi cinslerinden olmayarak piyâdegân ağası tayin oluna ve ağırça (ağırca) timar ile bir piyâdegân kethüdası zeamet olsa hoşdur ve timâr ile iki kâtib tayin oluna defter-i piyâdegânı isim ve resimleriyle hıfz eyleyeler ve vefat idenleri yahud bir kabahat ile ihrac olanları altı ayda bir Deraliye'ye arz oluna ve yerlerine erbab-i istihkakdan başkalarını vaz' ve bu asker piyâde olmak üzere onbaşı ve yüzbaşı ve binbaşılı dahi ola ve asker-i mezbûreye (asâkir-i mezbûre olacak) binbaşılılarına varınca sefer olmadığı vakit vech-i münasibi üzere alûfe tayin oluna ve sefere tayin olduklarında alûfeleri münasibi üzere ziyadece virile ve avdetlerinde yine oturakda aldıkları alûfe kadar alûfeleri verilmek şartıyla nizâma bend ve her yüz neferde bir alemdâr ve bir çavuş dahi ola ve bu nizâm üzere Avlonya sancağında bazen Tocika cinsinden ve bazen başka köylerinden beş bin nefer piyâdegân tahrir oluna ve anlara dahi Delvina sancağı misillü piyâdegân ağasıyle kethuda ve kâtibleri tayin oluna ve kezâlik Dokakin ve Kega havalisinde dört bin piyâdegân tahrir oluna ve kemâ merre nizamları verile ve yine İskenderiye ve civarında Kega ve ekserileri İskenderiyeli olmak üzere beş bin suvâriyân tahrir oluna onlara dahi kemâ merre nizâmlarına himmet ve Oturakda vech-i münasibi üzere alûfeleri verile ve sefere gitdiklerinde ziyâde verile ve avdetlerinde yine

(Arkası var)